

Онаць О. М., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувачка відділу економіки та управління загальною середньою освітою, Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна

Топузов М. О., кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник відділу економіки та управління загальною середньою освітою, Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна

Попович Л. М., науковий співробітник відділу економіки та управління загальною середньою освітою, Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна

ВИКЛИКИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ В ПІДРУЧНИКУ ДЛЯ КЕРІВНИКА

З метою вивчення особливостей роботи закладів загальної середньої освіти, організації дистанційної освіти, досягнень та проблем, як діяти керівнику закладу освіти ефективно в екстремальних умовах, однією з яких є карантин науковцями відділу було проведене дослідження серед керівників закладів освіти, вчителів, батьків, учнів у вигляді усного опитування та письмового анкетування тощо.

Представникам закладів освіти було підготовлено опитувальник та проведене усне інтерв'ю. У дослідженні брали участь керівники закладів освіти м. Києва, Київської, Черкаської, Запорізької, Полтавської областей, м. Кривого Рогу, м. Ужгорода. На запитання: чи вдалося Вашому закладу освіти організувати навчання під час карантину? Відповіді були такими: так, вдалося за допомогою web-ресурсів. Адміністрацією закладів освіти, педагогічними працівниками була проведена колосальна робота щодо наповнення якісним контентом змісту дистанційної освіти. Класні керівники та вчителі-предметники проводили консультування по телефону або ж онлайн за допомогою соціальних мереж та спеціально створених груп; так вдалося, але все одно виникли труднощі; так, вдалося, але не в повній мірі; так, вдалося завдяки спільним зусиллям вчителів, учнів та батьків; так, вдалося, бо був достатній досвід використання ІКТ, електронні навчальні посібники нової генерації; на початку карантину було складено розклад занять, який доведено до відома учнів та батьків. У більшості опитаних дистанційно викладалися всі дисципліни, окрім трудового навчання, фізкультури, мистецтва, основ здоров'я.

На запитання: які засоби зв'язку Ви використовували з педагогічним колективом, учнями, батьками? Відповіді були такими: ліцеї, гімназії, частина спеціалізованих шкіл у великих містах і великих школах використовували різноманітні засоби навчання: Telegram, Viber, FACEBOOK, You Tube, Online TestPad, Classroom, Classtime, Naurok, Learningapps, Padlet, консультації в телефонному режимі, відеоуроки по телебаченню тощо; ZOOM, скайп, вайбер, телеграм, електронна пошта. В опорних закладах освіти і деяких сільських школах, де спроможні громади і батьки, використовувалися освітні платформи clastime та ZOOM, вайбер та ютуб-канал; освітні програми Zoom, classroom, viber; інтернет-ресурси: чат-уроки, відео-уроки, презентації, телефон, електронної пошта, Skype; інтернет, телефонний та поштовий зв'язок; куратори класів проводять в Zoom класні години, батьківські збори. Куратор в Viber надає інформацію, відповідає на запитання батьків і учнів. В Zoom адміністрація проводить наради вчителів з метою надання інформації, яку потрібно довести до відома батьків та учнів. Наприклад, у опорній Григорівській ЗОШ I-III ступенів Обухівської районної ради Київської області та інших закладах освіти створено

відкриті групи у мережі Фейсбуку та окремі закриті класні групи. Вчителі надсилають завдання з поясненнями, посиланнями на відеоуроки, відео-ролики у Ютубі, дублюють у класні Viber-групи. Мають тісний телефонний зв'язок з учнями та батьками.

Узагальнені відповіді респондентів на запитання: **Які програми, інтернет-платформи використовували здобувачі освіти для дистанційного навчання?** 48 відповідей керівників. Viber – 48 (100%), Zoom – 40 (83,5 %), Google Classroom – 26 (54, 2%), Google Диск – 22 (45,8 %), електронна пошта – 31(64,6 %), Facebook – 9 (18,8 %), онлайн-уроки – 28 (58,3 %), 16 (33,3 %), телефонні дзвінки – 32 (66, 7 %), You Tube – 39 (81,3 %), Telegram – 5 (10, 4 %), Instagram – 3 (6,3 %), 1(2,1 %), learning apps, На урок – 1 (2,1%), Академія Ханна – 1 (2,1%), 1 (2,1%), «На урок», «Всеосвіта» – 1 (2,1%).

На запитання: які технології та засоби дистанційної освіти виявились ефективними?
Відповіді: Telegram, Viber, FACEBOOK, You Tube, Online TestPad, Classroom, Classtime, Naurok, Learningapps, Padlet Програми Zoom, Viber, Скайп, телеуроки, ПК. Відеоуроки, платформи Zoom, Skype, надсилання файлів через Viber. Але робота на платформах потребує якісного швидкого Інтернету, а в селі він працює часто з перешкодами. Найефективніше класні Viber- групи для всіх предметів. Майже всі учні та батьки мають доступ до створених груп. Тісно контактують з вчителями-предметниками. Електронна пошта, відеоконференції, чати, форуми, веб-сайти, онлайн-бібліотеки, файли розсилок. Щодо запитання: яким чином здійснюється навчання? Респонденти розподілилися таким чином (можна було обрати декілька варіантів): використовуємо телеуроки Всеукраїнської онлайн школи, використовуємо матеріали вчителів закладу освіти – 50; використовуємо матеріали вчителів закладу освіти, все вчимо самостійно – 25; – використовуємо матеріали вчителів закладу освіти – 145; - все вчимо самостійно – 20; - використовуємо телеуроки Всеукраїнської онлайн школи, використовуємо матеріали вчителів закладу освіти, все вчимо самостійно – 8; - використовуємо телеуроки Всеукраїнської онлайн школи – 14; - використовуємо телеуроки Всеукраїнської онлайн школи; - все вчимо самостійно – 6. На запитання: назвати засоби для дистанційної освіти та обґрунтувати, які з них виявились ефективними і чому? Респонденти зазначали, що найбільш поширеними засобами організації дистанційного навчання є засоби, що базуються на Інтернет-технологіях: електронна пошта, відеоконференції, чати, форуми, веб-сайти, онлайн-бібліотеки, файли розсилок, друковані матеріали; чат-уроки, відео-уроки, презентації, тому що це умови максимально наближені в розв'язанні цієї проблеми; соціальні мережі, служби обмінні повідомленнями (Viber) дозволяють створювати закриті групи, чати, вести обговорення тем, завдань, проблем. Здійснювати фото та відеозвіти Електронна пошта, відео конференція. Файли розсилок. Тому, що найбільш вживані і є навички роботи. Найефективнішими видалися платформа ZOOM, як така, що найкраще забезпечувала якісний відеозв'язок із учнями. Для контролю та поточного тестування найефективнішою видалася платформа classtime. На цій платформі легко створювати нові тести, легко знаходити потрібний текст, бо вже велика їх база створена, а найкраще, що платформа легко працює через смартфон, а тому доступна всім. Отже, ZOOM, Viber, FACEBOOK, You Tube, Online TestPad, Classroom, Classtime, Telegram, Naurok, Learningapps, Padlet, відеоуроки по телебаченню. Саме ці засоби для дистанційної освіти були найбільш доступними з точки зору матеріально-технічного забезпечення, наявності швидкісного інтернету, теоретичної підготовки вчителів. Які програми, інтернет-платформи для дистанційного навчання виявились найбільш ефективними? 48 відповідей керівників. - Zoom – 40 (83, 5 %) - Viber – 42 (87,5 %) - Google Classroom – 29 (60,4 %) - Google Диск – 12 (25 %) - Електронна пошта – 16 (33,3 %) - Skype – 5(10, 4 %), - Facebook – 7 (14,6 %) - Онлайн уроки - 19 (39, 6 %), 16 (33,3 %) - Instagram – 2 (4,2%) - Telegram – 3 (6,3 %) Щодо охоплення різними формами дистанційного навчання кількості учнів, то цей показник суттєво відрізняється, хоча найбільш типова картина така: у Києві – 78 % (за даними нашого дослідження та дослідження Про Світ) в цілому. У ліцях, гімназіях, деяких школах м. Києва цей відсоток ще вищий – 95-97%. Наприклад, у ліцеї «Інтелект» – 1078 учнів. Всі класи (4-11) охоплені дистанційним навчанням (м. Київ). Учні 867. У гімназії № 107 «Веденська» м. Києва – 950 учнів. Не було охоплено тільки 5 учнів, яких батьки вивезли у села і з ними не вдалося налагодити зв'язок. Були охоплені абсолютно всі учні (Ужгород). У КЗ «Дніпрорудненська гімназія «Софія» - загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 1» Василівської районної ради Запорізької області: 1-4 класи - 100%; 5-9 класи – 98,3% (1,7% не охоплено) 10-11 класи – 98,1% (1,9% не охоплено. У Трипільській опорній школі Обухівської районної ради Київської області навчанням були охоплені всі. Не охоплені навчанням не було. УКЗ «Чоповицький ліцей» Чоповицької селищної ради Житомирської

області всього учнів – 351; дистанційним навчанням, в тій чи іншій формі, охоплені майже всі учні; у деяких класах є один-два учні, які не мають ресурсів для дистанційного навчання. З такими дітьми вчителі проводять консультації в телефонному режимі. Основна проблема в організації дистанційного навчання – недостатнє матеріальнотехнічне забезпечення, відсутність швидкісного інтернету і в учнів, і в окремих учителів. У Першотравневій філії Обухівської районної ради Київської області, де навчається 44 учні, всі були охоплені дистанційним навчанням у різних формах. У більшості закладів у невеликих містах, особливо в дотаційних регіонах та більшості сільських шкіл цей показник складав лише до 50% або, навіть, і менше. Що найбільше вдалося та що стало умовою успіху? Підводячи підсумки, можна сказати: закладам загальної середньої освіти, в цілому вдалося організувати дистанційне навчання, а точніше його елементи; для організації навчання учнів педагогами використано всі можливості і варіанти; зуміти за короткий термін організуватися, освоїти нове допомогли самоорганізація, самодисципліна, відповідальність педагогів; поєднання досвіду офлайн і вільне місцезнаходження, надало можливості навчитися користуватися іншими ресурсами, які раніше не знали; відбулося осмислення взаємозалежності та свободи. Допомогло проходження сертифікованих предметних вебінарів (Всеосвіта, На урок); проведення Zoom – конференцій педагогів, використання онлайн-сервісу LearningApps.org; Умовою успіху стала чітка організація, контроль і розпорядження та допомога з боку адміністрації школи і наявність електронного журналу та щоденника, і, звичайно, творчий підхід кожного вчителя. Найбільший успіх полягає у тому, що майже всі учасники освітнього процесу змогли в досить екстремальних умовах організувати роботу в дистанційному режимі, або хоча б її елементи. Що не вдалося та чому? Які проблеми виникали і чому? Діапазон відповідей респондентів: проблеми в матеріально-технічному забезпеченні та відповідній підготовці до умов дистанційного навчання як вчителів, так і учнів; відсутність Інтернет-зв'язку та відсутність комп'ютерної техніки в учасників освітнього процесу. Не вдалося налагодити якісне дистанційне навчання на самому початку карантину. Був відсутній досвід. Проблеми виникали із платформами. Через навантаження часто були збої. Не бачиш усіх учнів; потрібно знаходити новий матеріал, щоб зацікавити учня і вигадати, щоб не списували; проблеми з доступом до мережі учнів. Нестача часу, технічного забезпечення деяких вчителів та учнів. При цьому, перша половина дня іде на уроки, а потім – зворотний зв'язок. Учителі до ночі передивлялися світлини з роботами, перечитували відповіді, прослуховували аудіо повідомлення і передивлялися відео. Виникли проблеми із погіршенням зору у вчителів, тому що важко перечитувати велику кількість учнівських робіт з екрану. Заважала пасивність деяких учнів та їх батьків. Не вдалося забезпечити мотивацію окремих учням до самоосвіти. Чимало проблем виникало через неможливість охопити дітей дистанційним навчанням, тому що з ними не було контакту. Наприклад, у 3 класі 17 учнів (селищ міського типу), то до ZOOM змогли підключитися тільки 9 учнів, 2 учнів виїхали в села і немає з ними зв'язку, з рештою учнів – відео-уроки, зроблені самими вчителями, вайбер, менеджер, електронна пошта. Є й такі приклади, коли вчитель змушений був писати від руки завдання учням і приносить їх до сільської крамниці. Потім батьки чи учні забирали завдання і повертали виконані таким же шляхом. У таких селах немає не тільки інтернету, але доволі часто вимикають і світло. Великою проблемою було те, що неможливо реально перевірити роботу багатьох учнів, що і як вони роблять вдома без нагляду батьків. Особливо це стосувалося телеуроків та інших видів навчання, коли не відбувався прямий зв'язок учителя та учнів. Аналізуючи відповіді керівників закладів освіти, відзначаємо значне посилення контролю з боку відділів та управлінь освіти, перешкоди до автономії закладів освіти та керівників, що дуже непокоїть. Карантин показав, що керівники закладів освіти разом із своїми педагогічними колективами та батьківською громадськістю спроможні самостійно виконувати багато завдань. Пропозиції щодо покращення дистанційної освіти: 1. Необхідно терміново створити антикризові штаби при Міністерстві освіти та науки України та місцевих департаментах освіти із залученням представників всіх учасників освітнього процесу на всіх рівнях по вертикалі (посадові особи, керівники навчальних закладів, батьки, студенти, учні – онлайн). 2. У першу чергу забезпечити педагогічних працівників технічними засобами, повернути пільги за електроенергію, надати можливості безкоштовного користування Інтернетом. Забезпечити захищеність персональних даних у мережі Інтернет 3. Створити ЄДИНУ освітню електронну добре захищену платформу дистанційної освіти, про яку б знав кожен і в базі якої були б зареєстровані усі навчальні заклади України (все решта деталі), на всеукраїнському рівні, щоб учням не «розриватись», який вчитель де зареєструвався і кидатися з одної платформи на іншу. Як варіант, опанувати одну чи дві освітні платформи однакові для усіх закладів освіти, це розвантажить учителя у сільській

місцевості, який може працювати і в 4-х школах. 4. Забезпечити створення електронних підручників відповідно до навчальних програм. 5. Створити Всеукраїнську базу відеоуроків з усіх предметів із врахуванням навантаження на учнів та дотримання здоров'язберігаючих технологій. 6. Для ліквідації різної ситуації у великих мегаполісах та маленьких містах і селах щодо технічного забезпечення, яка кардинально відрізняється (У деяких містах немає нормального покриття інтернету, або для певних верств населення інтернет – недоступна розкіш): терміново провести перемовини із провідними мобільними операторами щодо можливості вирішення технічних проблем в окремих містах та селах; – провести перемовини з мобільними операторами щодо впровадження спеціальних тарифних планів для вчителів та учнів на період дистанційної освіти в умовах карантину; – укласти угоду про співпрацю з Укрпоштою, як такою, що може надавати безпосередню підтримку та допомогу в організації дистанційного навчання для учнів з невеликих населених пунктів шляхом розсилки дидактичних матеріалів у села України. 7. Необхідно розробити та організувати проведення курсів підвищення кваліфікації для різних категорій педагогічних працівників, зокрема директорів шкіл та їхніх заступників, з реальною практичною підготовкою до використання засобів дистанційного навчання. 8. Організувати підготовку супервізорів, координаторів та модераторів, тренерів дистанційного навчання та розробників дистанційних курсів. 9. Забезпечити сучасними технічними засобами заклади освіти та вчителів, гарантувати необхідну технічну підтримку дистанційного навчання з боку держави. 10. Увести електронні журнали, електронний документообіг, звітність, електронні щоденники офіційно. 11. Розробити типові чи експериментальні навчальні плани для організації освітнього процесу в режимі онлайн та офлайн (можливо, 50 на 50). 12. Створити науково-методичний супровід дистанційного навчання. Розробити єдині методичні рекомендації щодо організації дистанційного навчання. Створити умови та науково-методичну підтримку у створенні вчителями якісного навчального контенту. 13. Організувати навчання керівників закладів освіти та представників органів управління освітою та методичних служб щодо створення організаційної та комунікаційної культури як надзвичайно важливої складової успіху в організації дистанційного навчання всередині самого закладу освіти у роботі між адміністрацією та вчителями, вчителями, учнями, батьками, органами місцевого самоврядування та комунікації із зовнішнім середовищем школи та засновниками в режимі онлайн та офлайн. 14. Оскільки в умовах карантину значно збільшився контроль за роботою закладів освіти з боку органів управління освітою, надмірний документообіг, практична відсутність шкільної автономії, а ми знаємо, що ефективність процесу дистанційного навчання та його якість у значній мірі залежить від керівника, то постає гостра необхідність комплексного всеохоплюючого інформування закладів освіти, керівників, і представників органів управління освітою щодо чіткого розмежування прав та обов'язків усіх учасників освітнього та управлінського процесів та забезпечення автономії і самостійності закладів освіти. Необхідно провести чітке роз'яснення про те, що таке є шкільна автономія, що вона змінює у повноваженнях та обов'язках керівника закладу освіти, кожного вчителя, кожного учасника шкільного самоврядування та представників органів влади і громади.